

Eleştiri Kültürünün Konya Türkülerine İz Düşümü*

Doç. Dr. Sinan Gönen
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sgonen@selcuk.edu.tr

Öz

Halk şiirinin önemli türlerinin başında türküler gelmektedir. Yüzyıllardan bu tarafa Türk sözlü kültürünün zenginlikleri içerisinde yer alan türküler, insanımızın aşklarını, sevgilerini, sevinçlerini, kederlerini, vb. yansıtmıştır. Türküler, kendine has farklı ezgileriyle çeşitlilik arz ederken, işlediği konu ve şekil açılarından da farklılıklar gösterirler. Ayrıca, türküler anonim olabildiği gibi, ferdi olan türküler de bulunmaktadır. Türkülerde, günlük yaşamın içinde insanın karşılaşabileceği bütün durumlar konu olarak işlenmiştir. Elbette, günlük yaşama dair bakış açılarının içinde, eleştirel yaklaşımlar da türkülerde kendine yer bulabilmiştir. Türküler içerisinde, Konya türkülerinin kendine özgü farklı bir yeri vardır. Bu makalede, Konya türkülerinde yer alan eleştiri kültürü ayrıntılı olarak ele alınmış ve eleştirinin sebepleri, çeşitleri, sınırları, vb. hususlarda türkülerin işlevi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada Konya türküleri özelinde, eleştirel bakış açısının kümelendiği belli başlı hususlar örnekleri ile ortaya konulmuştur. Özellikle örneklerde görüleceği gibi, evliliğin çeşitli yönleriyle ilgili eleştirilerin yoğunlaştığı görülmüş; ayrıca sevgili, kaynana, komşu, yakınlar, düşman, vb. insanın çevresinde var olan, hayatta karşılaşabileceği kişiler de eleştirilmiştir. Bunun yanında hastalık, ölüm, hayatın getirdiği beklenilmeyen durumlar da türkülerde eleştirilen konular içerisinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya, türkü, işlev, eleştiri.

Culture of Criticism's Reflection on Konya's Folk Songs

Abstract

Folk songs are one of the main important types of folk poetry. Folk songs, contained within richness of Turkish oral culture for centuries, have reflected our people's love, liking, happiness, sadness etc. Folk songs both indicate variety with idiocratical melodies and show distinctness in terms of theme and form. Also, folk songs can be both anonymous and personal. In folk songs, all circumstances that the human can experience in the daily life have been treated as theme. Of course, there are critical approaches that are viewpoints about daily life in folk songs. In folk songs, Konya's folk songs have idiocratical and different position. In this paper, culture of criticism have been analyzed in Konya's folk songs broadly and function of folk songs have been attempted to be revealed on causes, types, verges etc.

* Bu makale, *Uluslararası Türkçe Kongresi* (Saraybosna-Bosna Hersek 23-27 Mayıs 2016)'nde bildiri olarak sunulmuş, basılı olmayan metnin genişletilmiş hâlidir.

of folk songs. At this point, specific to Konya's folk songs, main subjects that include critical point of view have been revealed with examples. Especially, it has been seen that criticisms are in majority about several aspects of marriage. Also, people around the human have been criticised such as the darling, mother-in-law, neighbour, intimates, enemy etc. as it can be seen in the examples. In addition, illness, death, unexpected situations have been criticised in folk songs.

Keywords: Konya, folk song, function, criticism.

GİRİŞ

Türküler, halk şiiri içerisinde kendine has bir yer edinmiştir. Söyleyicileri belli olmayan, anonim olan türküler olduğu gibi ferdi türküler de bulunmaktadır. Halk şiiri türlerinden ninni, mani ağıt gibi türleri de içerisinde kolayca barındırabilen türkü türü yüzyıllar boyunca toplumun aynası olmuştur. Duygu ve düşüncelerin karşıya ifade ediliş formu olarak her dönemde sözlü kültür içerisinde yaşamış olan türküler, günümüzde de duyguları gönüllerden gönüllere geçiren vasıta konumundadır.

“Türküler iki kaynaktan beslenir: Asıl türküler, yakıcıları (söyleyenleri) bilinmeyen, anonim nitelikte olanlardır. Şüphesiz, bunların bir ilk söyleyeni vardır; ama ya adını koymamıştır, ya da zamanla bu ada unutulmuş ve türkü topluma mal olmuştur. Türkü’yü öbür türlerden ayıran en önemli ayrımlardan biri de budur. Kimi zaman bir sazşairinin söylediği bir parça, sonradan türkü haline gelir. Parça da adı geçsin geçmesin, o şiir, halkça türkü olarak bilinir. Özel bir ezgi eşliğinde söylenir.” (Dizdaroğlu 1969: 104)

Şekil olarak bentler ve bağlamalardan oluşan türküler, genellikle üçe ayrılarak incelenmiştir: “I. Ezgilerine göre türküler (usulsüz/uzun havalar, usullü/oyun havaları), II. Konularına göre türküler (lirik, satirik, olay, tören ve mevsim, iş ve meslek, pastoral, didaktik ve oyun türküleri) ve III. Yapılarına göre türküler (yapılarında belli bir düzen bulunmayanlar, yapılarında belli bir düzen bulunanlar/bentler ve bağlamalar).” (Yardımcı 2008: 109-130).

Türkülerde konu açısından insanı ilgilendiren hemen bütün yönler işlenirken, farklı ezgi ve yapılarla metinler karşımıza çıkmaktadır.

Bazen türküler yörelere göre farklılık arz ederken, bazen de söyleyicileriyle de bütünleşmiştir. Örneğin Karacaoğlan’ın koşmalarının bir kısmı türküleştiren, yakın dönemde kaybettiğimiz Neşet Ertaş’ın ismi de türkülerıyla bütünleşmiştir.

Türkülerle ilgili eserinde Ali Yakıcı türkülerle ilgili birçok tanımı verdikten sonra şu tespiti yapar: “Her ne kadar, türkü tanımıyla ilgili alıntı yaptığımız kimi sözlük, kitap ve ansiklopedilerde halk şiiri nazım şekli olarak verilmişse de, genel kabule ve eldeki verilere göre türkü, nazım şekli olarak düşünülmemelidir. Çünkü mani, koşma, gazel vb. nazım şekillerinden oluşturulmuş kimi şiirler türkü olarak repertuvardaki yerini alabilmektedir. Bu nedenle türkünün nazım şekli değil, bir tür olarak düşünülmesi gerekir.” (Yakıcı 2007: 48)

İnsanı ilgilendiren hemen her konunun türkülerde konu edildiğini söylemiştik. Burada türkülerde eleştiri kültürünün varlığı Konya özelinde ele alınmıştır.

Elbette eleştiri kavramı akıllara öncelikle olumsuz yönüyle gelmektedir. Kavramın konumuzla ilgili anlam dairesine bakacak olursak;

“Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit; Bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle değerlendirerek anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik; Özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sinama, yargılama.” (www.tdk.gov.tr) Burada da görüleceği üzere eleştiri kavramı, olumsuz yönlerin yanında olumluyu da önceleyen tarafları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Genel olarak halk biliminin, özelde ise burada türkülerin işlevleri arasında yer alan eleştiri konusuna geçmeden önce folklorun işlevlerini W. R. Bascom şöyle açıklamaktadır: “1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi, 2. Toplumsal Kurumlara ve Törelere Destek Verme İşlevi, 3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi, 4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi” (Bascom 2005: 137-142, Ekici 2007: 124-

126'dan). Buradaki özellikle son madde türkülerde yer alan eleştirel bakış açısına uygun düşmektedir. Aşağıdaki başlıklarda da bu durum açıkça gözlemlenebilir.

Eleştiri kavramının türküler bağlamında varlığına burada Konya türkeleri üzerinde kısaca değinilecektir. Konya, türkü geleneğinin toplu eğlencelerin başında gelen düğünlerin yanında özellikle barana geleneği/Konya oturak geleneği etrafında yaşatılan ve türkü icracılarının katkılarıyla yaşattığı bir coğrafyadır.

"...oturak; Konya'da şehir muhiti musiki meclislerine verilen bir isimdir. Konya'da oturak denildiği zaman, hemen akla ilk gelen; şehir muhiti musiki meclisleridir. Buna göre, denilebilir ki oturak kelimesi, Konya'da; kültürel yaşantının bütün unsurlarını içermekle beraber, esas olarak halk müziği ve oyunları ile eş anlamlı değerlendirilir." (Sakman 2001: 7)

"Genellikle gençler ve yetişkinler arasında sosyal dayanışmayı sağlayan ve temelde sohbet ve eğlenceye dayalı bir geleneksel kültür unsuru olan barana, Türkiye'nin farklı bölgelerinde, ad olarak aynı olmakla birlikte, icra töreleri, sosyokültürel ortamı ve icra mekânları bakımından farklılık göstermektedir. Günümüzde, Türkiye'nin özellikle iki ayrı bölgesinde 'geleneksel barana kültürü' yaşamakta ve yaşatılmaktadır." (Yakıcı 2010: 95)

"Konya barana kültüründe de sohbetin yanı sıra müzik icrası ön plânda ve daha belirgindir. Burada, müzik dışındaki yüzük oyunu vb. aktivitelere pek yer verilmediği, toplum baskısından uzakta, daha özgür mekân ve ortamlarda bir müzik icrası gerçekleştirildiği görülmektedir. Konya baranasında, mahalli söyleyişle 'kadın oynatma' ya da müzik diliyle 'oturak âlemi' olarak bilinen ve diğer sohbet toplantılarında pek görülmeyen bir eğlence icrası varlığını sürdürmektedir." (Yakıcı 2010: 96)

"Konya türkülerinin her biri önemli bir olayı ölümsüzleştirir. Pek çok türkümüzün hikayesi dillerdedir. Konya'nın önemli bir âşık merkezi olması nedeniyle, türkülerimizin mısra yapısı çok sağlamdır. Ancak türkü güftelerinin oturaklarının yozlaşması sürecinde, oturak ortamına uyarak mısra yapıları bozulmuştur. Özellikle türkülerinin nakaratları incelendiğinde bu ortaya çıkar. Şöyle ki konuyla hiç alakalı olmayan isimler oturak ortamına uygun mısralar eklenmiş türkü metinleri büyük ölçüde değişime uğramıştır. Bu durum Konya türkülerinin her ne kadar metin yönünden aleyhine olsa da, Konya Türkülerinin geleceğe aktarılmasında oturakların büyük rolü olduğu asla unutulmamalıdır. Konya türkeleri oturaklarda yaşadığı nisbette geleceğe intikal etmiştir. Oturaklarda yaşayamayan türküler maalesef kaybolmuştur." (Sakman 2001: 51-52)

İnsanın iç dünyasının dışa vurum formatı olan türküler, eleştiri kavramının etrafından da şekillenmiştir. Bu makalede öne çıkarılmak istenilen, daha doğrusu amaçlanan, eleştiri kavramıyla Konya türkülerinin bağdaşıklığının ortaya konulması olacaktır. Burada yer alan türkü örnekleri Konya türkülerini içeren eserlerden (Küçükbezirci 2006; Odabaşı 1999; Sakman 1999; Halıcı 1985) seçilmiştir. Aşağıda türkü örnekleriyle konu farklı yönleriyle ele alınacaktır.

KONYA TÜRKÜLERİNDE ELEŞTİRİ KÜLTÜRÜ

1. Evlilikle İlgili Eleştiriler

Konya türkülerinde eleştiri kavramının en fazla görüldüğü nokta, geçiş dönemleri içerisinde ele alınan evlilik müessesesi olmuştur. Burada daha çok karşılıksız kalan aşklar, zoraki evlilikler, ebeveynin evlenecek çocuklarına müdahil olması, evlenilecek gencin işi ve gelin gidilen evin işlerinin zorluğu ön plana çıkan hususlar olmuştur. Aslında türkülerde görülen hususlar doğal hayatın içerisinde karşılaştığımız noktalardır. Konuyu örnekler etrafında ele alacak olursak;

a. İstenmeyen kişiyle evliliğin eleştirisi

İnsan hayatının en önemli aşamalarından biri olan evliliğin gönüllere uygun olmaması bu türkünün oluşumunun ana sebebidir. Burada çıkış noktası bulamayan gelin anacak dersini sözlerle anlatmıştır.

Aşağıdaki örneğimiz *Çocuk Türküsü* adı taşır ve “Bir genç kız, on bir on iki yaşlarında bir çocukla evlendirilir. Genç kız zorla evlendirildiği çocuğun davranışlarını türküleştirir.” (Küçükbezirci 2006: 31).

Zabah olur çocuk gider oyuna
Oynar oynar taş doldurur goynuna
Gelen geçen şamar vurur boynuna
*Ben güzelim, bir çocuğa virdiler
Virdiler de günahıma girdiler*

*Naha çocuk gebereydin, öleydin
İlân olup deliklere gireydin*

Zabah olur, çarığını giyemez
Çifte gider bir dönüm yir süremez
Eve gelir halin nedir diyemez
XXX
Elime virdiler mısır darısı
Yanıma kodular kadi yavrısı
Bağa diller şu çocuğun garısı (Küçükbezirci 2006: 31-32)

Bir başka örnek ise *Durmam Türküsü*'dür. Konya'da nişanlı olan ve nikah hazırlığı yapan bir kıza âşık olan kral bir taksi ile kızı Atina'ya kaçırır. Orada üç çocuğu olur. Demir çarık ve demir asa ile nişanlısını arayan delikanlı bir gün Atina'da kızın yardımıyla saraya girer, nişanlısı olduğunu anlar ve kızla kaçarlar. Kralın emriyle gemide üç çocuklu kadının arandığını duyunca kız çocuklarından ikisini denize atar, yakalanmadan gelirler ve kız babasının evinin kapısını çalarken bu türküyü söyler:

Atina'nın hamamı
Yandan çıkar dumanı
Kimselerden şüphem yok
Öldürseler gralı
*Durmam, ben Atina'da durmam
Gırala da garı olmam* (Küçükbezirci 2006: 97-98)

b. İstenilmeyen yere verilince anne ve babaya yapılan eleştiri

Görücü usulu evliliklerde daha çok görülen ve çocuklar üzerinde anne ve babanın söz hakkının etkili olduğu, çocukların fikirlerinin çok da önemsenmediği durumlar da türkülerde eleştirilen hususlardan olmuştur. Aşağıdaki *İkindinden Yakın* adlı türküde genç kız gelin olduğu pişmanlığını türkü ile dile getirmektedir. Bu pişmanlığın gerisinde anne ve babaya duyulan öfke de türküye yansımıştır.

İkindinden yakın benim fenarım
Köşelerde fırl fırl dönerim
Boşa gitti emeklerim yanarım

Hani benim allı pullu yışmağım
 Anne gelin olduğuma peşmanım
 Annem babam başta benim düşmanım (Küçükbezirci 2006: 84)

c. Kızın gelin olurken ailesine eleştirisi

Evliliği düşünmeyen genç kızın, evlendirilmesini âdeta aileden kendisinin gönderilmesi gibi algılaması sonucu bir öfkeyle aşağıdaki türküde dile getirmiştir. *Kız Gelin Ağıdı* adını taşıyan türkü genç kızın ailesine sitem yüklüdür:

Mahallede büyük müydü gapımız
 İçimizde ben miydüm kötünüz
 Ben gidiyim sakın olun hepiniz
 Gel, kızın evleri gal
 Şen oğlan evleri şen
 Damınızda ot muydum
 Üstünüzde yük müydüm
 Bir kız size çok muydum
 X
 Baba bosdanın bitti mi
 Bitdi de gola yattı mı
 Aşın ekmeğin yitdi mi (Küçükbezirci 2006: 112)

ç. Çobanlık mesleğini yapanla evliliğin eleştirisi

Evlenecek genç kızların hayallerindeki delikanlının işiyle ilgili çeşitli isteklerin ya da beklentilerinin olması doğaldır. Bazen öyle durumlar olmuştur ki hayallerinde beledikleri işi yapmayan bir gençle evlenmek zorunda kalan genç kızlar bu durumu türküleştirmişlerdir. Örneğin *Çoban Türküsi* adlı türkü de çobanlık mesleği çeşitli yönleriyle eleştirilirken kızların çoban ile evlenmemesi istenmektedir.

Çobanın yatağı küllük eteği
 Ağır misafiri çoban köpeği
 Varman kızlar varman bitli çobana
 Ardı sürek sürek itli çobana
 Çobanın yidiği helva topağı
 Ağır misafiri koyun köpeği
 X
 Çobanı dağdan inme mi sandın
 Gutnuyu gumaşı giyme mi sandım
 Emmisinin kızını alma mı sandın (Küçükbezirci 2006: 33)

d. Zor işle karşılaşan gelinin eleştirisi

Bazen öyle olmuştur ki genç kız gelin olarak gittiği ailede gördüğü çalışma ortamını beğenmemiş, hatta işlerin zorluğuna dayanamamıştır. Aşağıdaki *Burçak Tarla Türküsi* adlı türkü de bu durum ele alınmaktadır:

Yarım yumurtadan tirit ideller
 Burçak tarlasına gelin ideller
 Aman ne zormuş burçak tarlası
 Burçak tarlasına gelin olması

Elimin gınasını çamur itdiler
Gözümün sürmesini kömür itdiler
Burçak tarlasına gelin itdiler (Küçükbezirci 2006: 113)

e. Sevip de alamayınca yapılan eleştiri

Sevdaları konu alan türküler içerisinde yarım kalan sevgiler de ele alınmıştır. Burada sevgili ile kavuşmanın önüne çıkan engeller türkülerde bazen sitemkâr bir hava ile ele alınmıştır. Aşağıdaki *Hani Benim Sırma Saçlı Sevgilim (Konyalı)* adlı türküde de bu durum konu edinilmiştir:

Hani benim sırma saçlı sevgilim
Aldı da gitti aklım fikrim yüreğim
Konyalım yürü yürü Konyalım yürü
Aldattılar bizi vermediler kızı
Yanağında duruyor izi (Odabaşı 1999: 63)

f. Yâr üstüne ikinci evliliğin eleştirisi

Yine türkülerde olumsuz bir durum olarak görülen ve eleştiri kavramı içerisine dahil edebileceğimiz bir diğer durum ise sevgiliye yapıla ihanettir. Aşağıdaki *Kale Türküsünün (2. bent)* bir bendinden sevgili üzerine evliliğe duyulan kızgınlık ve kırgınlık vardır:

Galeden indim yan yana
Yanlarım dolu bayan
Yâr üsdüme evlenmiş
Dayan yüreğim dayan (Küçükbezirci 2006: 54)

Evlerinin Önü Ak Dut Ağacı adlı türküde de yârin ikinci evliliği eleştirilmektedir:

Evlerinin önü (ey aman ey aman ey aman dalgalı aman) ak dut ağacı (yavrum akdut ağacı gel)
Dökülür yaprağı (ey aman ey aman ey aman dalgalı aman) kalır ağacı (yavrum kalır ağacı gel)
Ben bu deritten öldüm (ey aman ey aman ey aman dalgalı aman) nedir ilâcı (yavrum nedir ilâcı gel)
Yâr üstüme evlendi
Yavrum adın dillendi (gel) (Sakman 1999: 80)

2. Sevgiliye Eleştiri

Türkülerin içerisinde en sık işlenen konuların başında sevda gelir. Burada sevgiliye duyulan aşk, sevgilinin güzelliği, vasıfları vb. pek çok konu işlenirken bazen sevgilinin eleştirildiği de görülür. Örneğin, *Tosun At Yorulur Gönül Yorulmaz* türküsünde sevgilinin davranışlarının, seven kişinin hal ve davranışlarını olumsuz etkilemesi eleştirel olarak ele alınır:

Tosun atın iyisine binilir
Çayır çimenlik yerde inilir
Kara gözlüm ne bakarsın kapıdan
Sensin beni doğru yoldan sapıtan (Odabaşı 1999: 39)

Yine bu bağlamda düşünülebilecek *Meram Bağları Da Benim Durağım* adlı türküde de sevgilinin davranışları eleştirilmektedir:

İller yarını alır gider bahçeye
Ben derdimi çıkıladım bohçaya
Şimdi rağbet güzel iken [?] akçaya

Söğüdün yaprağı narindir narin
İçerim yanıyor dışarım serin
Halimi sormuyor muhannet yarım (Odabaşı 1999: 57)

Eremedim Vefâsına Dünyanın (Aksaray Develisi) adlı türküde de hem istenilenin elde edilemeyişi konu edilirken, türkünün devamında sevilie yapılan bir eleştiri söz konusudur:

Eremedim vefâsına dünyanın (Leylâm Leylâm dünyanın)
Bülbül gonmuş sarayına Gonya'nın (Leylim leylim yar Gonya'nın)

Aksaray'dan Bakırtolu'na yol gider (Leylâm Leylâm yol gider)
Sürmelenmiş elâ gözlü yâr gider (leylim leylim yar yar gider)
Uzamışsın hay sevdiğim dal gibi (Leylâm Leylâm dal gibi)
Gelip geçen selâm vermen el gibi (leylim leylim yar el gibi) (Sakman 1999: 76)

Yörüdü Yâr Yörüdü (Caminin Müezzini) adlı türkünün aşağıdaki ilk iki bendinde de genç kızın ağzından sevgiliye yapılan eleştiri vardır:

Yörüdü yâr yörüdü
Dağı duman bürüdü
Alacaksan al beni (hocam aman)
Fidan ömrüm çürüdü

Elinde gümüş şamdan
Kaldır perdeyi camdan
Alacaksan al beni (oğlum aman)
Ben usandım bu candan (Sakman 1999: 177)

3. Kaynananın Eleştirisi

Gelin kaynana çatışması sözlü gelenek içerisinde farklı türlerde çeşitli cepheleriyle işlenmiştir. Bu durum bazen kaynananın dilinden gelinin eleştirisi olarak, bazenden de gelinin dilinden kaynananın eleştirisi olarak karşımıza çıkar. Aşağıdaki türkü örneklerinde kaynanaya yapılan eleştiri vardır:

Örnek 1:

Gaynanam kümese varsa
Bülbüller gözünü oysa
Top yumurta bana varsa
Ben yisem de oğlu baksa

Gaynanam hamama varsa
İki ayağı birden gaysa
Parlak babıcı bana galsa
Ben giysem de oğlu baksa (Küçükbezirci 2006: 47)

Örnek 2:

Edik edik gaynana
 Ön dişi gedik gaynana
 Oğlun lokum getirmiş
 Sensiz yidik gaynana
 Patla da çatla gaynana
 İrafta et var gaynana
 Zilifinde bit var gaynana
 Oğlun neler getirmiş
 Sensiz yidik gaynana

4. Ölüm ve Öldürmeyle İlgili Eleştiriler

Türküler içerisinde konu olarak ağıt edası taşıyan metinler de vardır. Bu metinlerde daha çok ölüm olayı, ölen kişiye duyulan sevgi ve onun hatırasını yaşatma ve ölüm sebebinin değerlendirildiği görülür. Bu noktada aşağıdaki *Mezar Arasında Harman Olur Mu (Kazımım)* adlı türküde ölen Kazım'ın ardından onu öldüren kişiye duyulan öfke vardır:

Mezar arkasında harman mı olur
 Kama yarasına annem derman mı olur
 Aman kamayı sokan insan mı olur
 Amanın Kazım'ım yandım elinden
 Aman aman Kâzım'ım ben yanıyorum ben ölüyorum (Odabaşı 1999: 41)

Yine aşağıdaki türkü örneğinde de ölüme sebebiyet veren nalbanta karşı duyulan öfke mısralara yansımıştır:

Yaylı geldi kapımıza dayandı
 Allı gelin odasından uyandı
 Necib'in annesi nasıl dayandı
 Kafir nalbant nice kıydın canıma
 Bu katillik kalmaz senin yanına (Odabaşı 1999: 35)

5. Hastalığın Eleştirisi

Aşağıdaki örnek metnimizde de hastalık neticesinde ölüm olayının ardından yakılan bir ağıtta, ölüme sebebiyet veren hastalığa karşı gösterilen sitem konu edinilmiştir:

Anne beni galdır gezdir
 Tabudum düzdür, mezarım gazdır
 Vadem yakın ömrüm azdır
 Ne yaman derdim var benim
 Öğülmedik yarelerim var benim (Küçükbezirci 2006: 59)

Hastalıklara karşı gösterilen hassasiyetlere bir başka örnek ise *Hastane Türküsi*nden seçilen aşağıdaki metindir. Burada da görüleceği üzere hastalıkla ilgisi olan hastane, doktor birlikte ele alınmıştır:

Hastanenin bacaları
 Ne uzundur geceler
 Gur'an okur hocaları
 Dokdur beğim insaf eyle (Küçükbezirci 2006: 71)

6. İftiranın Eleştirisi

İnsan hayatında en istenilmeyen durumların başında, kişinin işlemediği bir fiille ya da işlediği bir fiilin yanlış anlaşılması sonucu olumsuz değerlendirmeye tabi tutulmasıdır. Kısaca iftira kavramı bağlamında değerlendirilebilecek bu hassas durum türkülerin dilinde de varlık göstermiştir. Elbette burada yanlış değerlendirilen konu eleştirel bağlamda ele alınmıştır. Örneğin, aşağıdaki *Harman Yeri Türküsü*nde Konya'nın Araplar semtinden geçiş sırasında oluşan iftira konusu ele alınmaktadır:

Harmanıma uğradım
 Ayranına bostan doğradım
 Araplar'dan geçerken
 İfdiraya uğradım
Hopla mavilim hopla
Al beni goynuna sakla
Altın ister ak gerdan (Küçükbezirci 2006: 61)

7. Komşulara Eleştiri

Türkülerde eleştirel bakış açısı çok farklı kesimlere yönelebilmıştır. Örneğin aşağıdaki *Celal Türküsü*nde ölüm karşısında komşuların üzüntüyü paylaşmaması, yani komşuluk gereklerini yapmaması eleştirilmektedir:

Yüce dağ başında ıldız ışılar
 Celal'ı vurmuşlar ganı fişilar
 Duydu da gelmeyyor, zalim gomşular
Gıyma celal gıyma, nar danesiyim
Annemin babamın bir danesiyim (Küçükbezirci 2006: 79)

8. Yaşanılan Hayata/Feleğe Eleştiri

Türkülerde sık işlenen konuların başında, kişinin hayattan beklentilerini bulamaması durumunda hayata karşı duyduğu öfke ve serzeniş gelir. Bu durum bazen başına gelenin kabullenilmemesi neticesiyle eleştirel bir biçimde mısralara dökülür. Aşağıdaki *Söyletme Beni Derdim Büyüktür* türküsünden alınan örnek parçada da görüleceği üzere hayatta karşı âdetâ bir küsme durumu söz konusudur:

Söyletme beni derdim büyüktür
 Ümüdim gönlüm çoktan sönüktür
 Hayatım bana bir koca yüktür
 Gönül bağında baykuşlar öter
 Bu acı bana ölümden beter (Odabaşı 1999: 59)

Yine *Sille Türküsü*nde de yaşanılan hayatta karşılaşılan durumla çile kavramı etrafında ele alınmıştır.

Şu Sille'nin minaresi daştan
 Çok doldurma ben içmem tasdan
Aman Sille, Sille, Sille
Çektiğim çille, çille, çille
 Şu Sille'nin minaresi mercandan
 Yavrum ben içemem filcandan (Küçükbezirci 2006: 95)

Aşağıdaki *Barakanın Alt Yanında Bahçeler* adlı türkün seçilen bölümde de başa gelenin kabullenilmeyişinin bir serzenişi vardır:

Hastalandım hastaneye yatırın
Sağıma soluma yastık getirin

Ben ölüyom ben[i] anama götürün
Ah anam yazım kaderim böyledir
Aşk adamı deli deli söyletir (Sakman 1999: 49)

Beni Şad Etmedi Şu Çark-ı Felek adlı türkünün ilk bölümünde de görüleceği üzere feleğe bir sesleniş vardır:

Beni şad etmedi şu çark-ı felek (2)
Ağlarım ben âh ü feryâd iderek (2) (Ah)
Sevmezler dertliyi mecnûn diyerek (vay) (2) (Sakman 1999: 51)

9. Hapishanede Dışarıdaki Yakınların Eleştirisi

Bir insan için en istenilmeyecek durum özgürlüğünden yoksun olmaktır. Elbette ceza ve infaz kurumlarının varlığı toplumdaki huzuru sağlamak için verilen cezaların gerçekleştirildiği mekanlardır. Ancak bazen öyle durumlar olur ki, insan istemeden de olsa cezaevi hayatıyla karşılaşabilmektedir. Toplum hayatından ve sevdiklerinden uzak bir hayat sürmek zorunda kalan kişinin, geride bıraktıklarından hatırlanma ve unutulmama beklentisi içine girmesi gayet doğaldır. Bu durumun aksi gerçekleşmesi durumunda kişinin psikolojisini en güzel anlatan unsurlardan biri şüphesiz türküler olmuştur. Elbette bu türkülerde de sitem ve eleştiri geniş yer tutmuştur. Örneğin, *AKSİNNE I* adlı türküde de hapishanede bulunan kişinin dışarıyla iletişimini sağlayan mektubun gelmemesi, dışarıdaki hayatın değişikliklerinin fark edilememesi beraberinde sitem ve eleştiriyi getirmiştir:

Bilmem hayal midir anam anam
Bilmem düş müdür gel gel aman
Mektubun gelmiyor anam anam
Yollar gış mıdır gel yürü yollar gış mıdır

Gine yeşillendi anam anam
Meram bağları gel gel anam
Bize mesken oldu anam anam
Mapus damları (Halıcı, 1985)

10. Savaşta Düşmana Eleştiri

Savaşları konu edinen türküler içerisinde düşmana karşı yapılan eleştirel değerlendirmeler yer bulabilmektedir. *Seferberlik Türküsünde* de İngiliz askerlerine karşı yapılan bir eleştiri söz konusudur:

İngiliz askeri saman gafalı
İstikam içinde körü topalı
Binbaşı kakmış eli sopalı
Önüme gatmış körü, topalı

*Arşın arşın üleşmeye gideriz
Akdeniz'i dolaşmaya gideriz
Anneleri ağlatmaya gideriz* (Küçükbezirci 2006: 34)

SONUÇ

Sözlü kültürde önemli bir yeri olan türküler, insan hayatını bütünüyle kuşatmıştır. İnsanı ilgilendiren her konu, insanın baktığı olumlu ve olumsuz pencereden türkülerle yansımıştır. Burada Konya özelinde türkülerde dile getirilen olumsuz durumlar ele alınmıştır. Elbette bu olumsuz durumlara karşı gösterilen eleştirel bakış açısının altında, o durumun varlığından öte, düzelmesi/düzeltilmesi ve beklentilerin olumlu anlamda karşılanması ya da bir iç döküş yatmaktadır.

Tabii, konu çok farklı değerlendirilebilir. Türkülerde var olan eleştiri ve siteme ait konunun, olumlu sonuçlanmadığı durumlarda da bir iç döküş, dinleyenlerle kurulan bir duygudaşlık ön plana çıkmaktadır. Dinleyen kişinin türküde işlenen konuda kendini bulabilmesi de beklenen durumlar arasında sayılabilir.

Bazen türküyü yakan, türküde işlenen konuyu kendi yaşamamış; ama etrafında gördüğü bir olaydan etkilenmiş de olabilir. Burada da aslında insani yön öne çıkmakta; acı, kızgınlık, sitem ve beraberinde eleştiri mısralara başkaları tarafından dökülmektedir.

Yine hastalık ve ölüm konusunun ele alındığı metinlerde bir çaresizlik söz konusudur ve burada olumsuz durumu önleyememenin verdiği acının da eleştiri zeminini oluşturduğu görülmektedir.

Kişiler arasındaki sürtüşme durumunda; gelin kaynana, düşmana karşı duyulan öfke de olduğu gibi gösterilen tepkinin bir formatı olarak türküler kullanılmıştır. Yine, sevgili ile kavuşamama, sevgilinin başka biriyle evlendirilmesi, sevgiliden beklenen davranışların tam olarak görülememesi durumlarında ataerkil yapının ve toplumsal örfi düzenin önemi büyüktür. Aslında bu gibi durumların altında da genelde töreye karşı yapılan bir eleştiri vardır.

Ama hepsinden önemlisi türkülerde işlenen olaylarda görülen eleştirel bakış açısının mısralara dökülmesi; hem konunun dinleyicilerle paylaşılmasını beraberinde getirmiş, hem de türkünün yaşama süresiyle anlatılmak istenen durumun geleceğe taşınmasını sağlamıştır.

SUMMARY

Folk songs are the main important types of folk poetry. Folk songs, are contained within richness of Turkish oral culture for centuries, have reflected our people's love, liking, happiness, sadness etc. Both folk songs indicate variety with idiocratial melodies and show distinctness in terms of theme and form. Also, folk songs can be both anonymous and personal. In folk songs, all circumstances that human can experience in the daily life, have been treated as theme. Of course, there are critical approaches that it is in viewpoints about daily life, in folk songs. In folk songs, Konya's folk songs have idiocratial and different position. In this paper, culture of criticism have been analyzed in Konya's folk songs broadly and function of folk songs have been tried to revealed on causes, types, verges etc. of folk songs. In this point, specific to Konya's folk songs, main subjects that include critical point of view have been revealed with examples. Specially, it has been seen that critics have increased about several aspect of marriage; also, persons around human have been crititised darling, motherinlaw, neighbour, intimates, enemy etc. as it can be seen in examples. In addition, illness, death, unexpected situations have been crititised in folk songs.

Under the critical view against negative cases of folk songs, there is an expectation of fixing that negative cases or to meet the expectations or an internal collapsing. Of course, this topic can be evaluated in different ways. When criticism and reproaches in the folk songs don't end in positive sense, an internal collapsing and sympathy with the listeners come into prominence. It's expected that listeners can find themselves in the case of the folk songs. It's the most important of all, criticism written in verses makes it possible not only to share the case with the listeners but also to carry the case told by life time of the folk songs to the future.

KAYNAKÇA

- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- EKİCİ, Metin (2007). *Halk Bilgisi (Folklor)/Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yay.
- HALICI, Mehdi (1985). *Konya Sazı ve Türküleri*. İstanbul: Özden Matbaacılık.
- KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2006). *Konya Merkez Türküleri*. Konya: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.
- ODABAŞI, A. Sefa (1999). *Dünden Bugüne Konya Türküleri*. (haz. Ali Osman Öztürk). Konya: İl Kültür Müdürlüğü Yay.
- SAKMAN, Mehmet Tahir (1999). *Konyalı Mazhar Sakman'dan Türküler*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay.
- SAKMAN, Mehmet Tahir (2001). *Dünden Bugüne Konya Oturakları*. Konya: Milenyum Yay. www.tdk.gov.tr
- YAKICI, Ali (2007). *Halk Şiirinde Türkü/Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin*. Ankara: Akçağ Yay.
- YAKICI, Ali (2010). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Barana Odaları". *Millî Folklor* 22 (87): 94-100.
- YARDIMCI, Mehmet (2008). *Başlangıcından günümüze Türk Halk Şiiri/Anonim Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*. Ankara: Ürün Yay.